

*подходе во время педагогического эксперимента, мы использовали методы и приемы, которые способствуют эффективной учебной деятельности.*

*Разработан комплекс методов и приемов интегрированного обучения младших школьников, наведены примеры использования этих методов в практической деятельности в процессе проведения уроков искусства.*

**Ключевые слова:** *художественное образование, интегрированное обучение, младшие школьники, методы обучения искусству, искусство, интегративные уроки, художественная деятельность, уроки искусства.*

## SUMMARY

Danko Nataliia, Kondratiuk Svitlana, Pavlushchenko Nataliia. Methods of artistic education of junior schoolchildren.

*The problems of integrated education; artistic education of junior schoolchildren and methods of its providing, specific methods of teaching art for junior schoolchildren are analyzed and generalized in the article.*

*Teaching and education of children by the art's means is very important problem nowadays. The art has powerful pedagogical potential, helps to form the global picture of the world and the pupils' creative thinking.*

*The educational process of junior school children is the most important thing to establish a persistent interest and positive motives during creative activity in the art.*

*Implementation of this will be possible if organization of art lessons is effective and if we use profound knowledge of methodology, practical skills and the complex of specific methods and techniques of art education.*

*Methods complex and techniques of integrated art education of junior school children are developed and experimental checked.*

*Aspects of integrated music teaching of junior pupils and pedagogical terms of its provision are investigated in the thesis. The process facilitates systematization of detailed knowledge, formation of basic skills and experience and generalization. It also provides formation of complete outlook, developed personality and quality of what was learned.*

*Methods of junior pupils' integrated studying and methods of pedagogical maintenance are developed and experimentally tested.*

*Key words: integrated teaching, pedagogical terms, junior pupils, step by step methods.*

УДК 72.012

**Микола Жулінський**

Сумський державний педагогічний  
університет імені А.С. Макаренка  
ORCID ID 0000-0003-1566-4259

**Олександр Садовський**

Сумський державний педагогічний  
університет імені А.С. Макаренка  
ORCID ID 0000-0003-1399-4158

DOI 10.24139/2312-5993/2019.09/278-286

## **ДИЗАЙН АРХІТЕКТУРИ ЯК ВИРАЗНИК НЕВПИННОГО ПРОЦЕСУ ДЕГУМАНІЗАЦІЇ ЛЮДИНИ**

*У статті робиться спроба коротко характеризувати еволюційний процес розвитку архітектури другої половини ХІХ-ХХ століть. Цей період в історії світової*

цивілізації характеризується бурхливим розвитком капіталістичного способу господарювання, з одного боку, і загальним падінням духовності суспільства, – з іншого. Одноманітні архітектурні споруди, у яких недостатньо цікавих візуальних елементів, призводять до втрати зацікавленості людини до свого середовища проживання, а велика кількість повторюваних елементів негативно впливає на психіку, породжуючи нудьгу, невдоволення й роздратування, які легко переходять в агресивність. Створюючи низькохудожнє штучне архітектурне середовище, людина стала заручником психічного дискомфорту, який проявляється у вигляді різноманітних неврозів і захворювань. Дизайн, який прийшов на зміну високому мистецтву, звичайно, вражає своєю привабливістю, але питання «Чи виконує він своє призначення повною мірою і чи здатний відновити духовну рівновагу людини?» залишається відкритим.

**Ключові слова:** архітектура, стиль, творчість, дизайн, духовність.

**Постановка проблеми.** Науково-технічна революція другої половини XIX сторіччя закінчилась утвердженням капіталізму. Гроші стали визначальним фактором світового процесу. Будучи тотальним мірилом життя, вони негативно вплинули на людську психологію. Категорія прекрасного втратила своє значення. Мистецтво, особливо в будівельній справі, перетворилося на об'єкт торгівлі. Закони краси й гармонії стали підпорядковуватися доцільності. Стандартизація, як один із засобів швидкого збагачення, набула тотальних масштабів. Це призвело до руйнації мистецьких набутоків, які, по-перше, позначилися на різкому падінні професіоналізму, широко відкривши двері для дилетанства, по-друге, породили велику кількість напрямів і спрямувань, які не мали під собою ґрунтового естетичного опертя, і, по-третє, поставили художника в безпосередню залежність від замовника, що обмежило свободу його творчості. І, як наслідок, середовище проживання людини втратило духовне начало, породивши в суспільстві багато негативних психологічних проблем.

**Аналіз актуальних досліджень.** Питанням психологічного впливу архітектури на психологію людини присвятили свої праці багато вітчизняних та зарубіжних сучасних архітекторів і теоретиків мистецтва. Багато з них бачать вирішення проблеми в межах інтелектуального вирішення. Серед них: Тойо Іто в своїй праці «Стандартні люди в стандартних будинках», Л. Любимська в праці «Гомогенні поля спальних районів», Д. К. Франсіс у праці «Архітектура, Форма. Простір. Композиція», Л. Руденко в праці «Психологічні аспекти сприйняття» та інші.

**Мета статті** – виходячи з аналізу розвитку архітектури другої половини XIX – XX ст., показати поступовий процес падіння загальної духовності в суспільстві і як наслідок, порушення природної цілісності особистості та її перетворення в односторонню, спрямовану на володіння, людину.

**Виклад основного матеріалу.** Сьогодні соціальна привабливість дизайну є беззаперечною. У будь-якій області людської діяльності ми стикаємося з цим поняттям. Зрозуміти сутність мистецтва дизайну,

досліджуючи лише його природу без досліджень соціуму (вимоги часу) і дуалістичної природи людини (душа і тіло), практично неможливо. Щоб мати лише загальне розуміння цієї важливої теми, звернемося до історії архітектури другої половини XIX – середини XX століть, що характеризуються великими соціальними зрушеннями і стрімким зростанням капіталістичних відносин, під час якого основні тенденції розвитку дизайну архітектури проявилися найяскравіше.

Промисловий переворот XIX сторіччя призвів до політичного й економічного утвердження капіталізму. Накопичення приватного капіталу стало крахом ідеалістичного сприйняття світу (совість, мораль, чесність) і не залишило жодних інших зв'язків між людьми, окрім голого інтересу. Гроші стають еталоном життя.

Науково-технічна революція призвела до стрімкого росту промисловості і швидкого зростання міст, що породило багато проблем. Виникає необхідність у будівництві підприємств, контор, банків, виставкових залів, сховищ, гаражів та інших необхідних приміщень для організації виробничого процесу, а для робочої сили – великої кількості житла. Гонитва за прибутками «Час – гроші» прискорює ритм життя і спрямовує його в русло жорсткого раціоналізму, прагматизму і цинізму.

Архітектура підпадає під сильний пресинг капіталу, а архітектор з його класичною освітою і творчим підходом, спрямованим на художній образ будівель, використанням традиційних матеріалів, дорожнечою й довготривалістю будівництва, перестає відповідати вимогам часу. Замовник диктує свої умови: корисно, дешево і швидко. Традиційні методи будівництва вступили в протиріччя з новими технічними досягненнями. Розгублені архітектори, щоб якось утриматися на хвилях життя, працюють за принципом «що бажаєте?» і, виходячи зі смаків замовника, за інерцією, механічно відтворюють форми різних історичних стилів. В архітектурі утверджується хаос, який отримує назву еkleктика.

«Вік заліза і сталі» настирно вимагає відмови від старих естетичних принципів. Першим теоретичним поштовхом до утвердження нової архітектури стала книга «Бесіди» французького архітектора Віолле де Дюка, 1860–70 рр., у якій він, виступаючи борцем «за правду в архітектурі», вимагає звільнити будівлі від декору, щоб «камінь залишався каменем, дерево деревом, а залізо залізом», аби за зовнішньою монументальністю не ховалися міщанські буржуазні традиції і пропагує нову естетику єдності форми з призначенням із застосуванням нових матеріалів і відповідно нових конструктивних методів.

Проблема прекрасного в архітектурі звужується до формоутворення на основі використання нових досягнень науки і техніки. Раціональні принципи, швидкість і здешевлення будівництва найбільше приваблюють піонерів капіталізму. Художньо-образне звучання архітектури вимагає

великих затрат, що суперечить логіці ринку. Архітектори в розпачі. Замість «краси тіла» їм пропонується створити «красу скелета» і не більше.

Галерея машин (інж. М. Контансен і арх. М. Дютер) та Ейфелева вежа, які були показані на Паризькій всесвітній виставці в 1889 р., стали яскравим прикладом «нової правдивої архітектури» і наочно показали, що в будівництві можна обійтись без архітектора і його місце успішно займає озброєний новими технічними знаннями інженер (Гуляницький, 1984, с. 216).

Американські інженери і архітектори «Чиказької школи» (лідер Луїс Саллівен) першими відгукуються на заклики часу і стають піонерами раціоналістичних принципів будівництва на американському континенті (форма повинна відповідати конструкції). Страшна стихійна пожежа в Чикаго 1871 року (ще невідомо, чи була вона стихійною) відкрила широкі двері для втілення в життя нового архітектурного бачення. Швидка забудова міста багатопверховими конторськими й торгівельними будівлями на основі нових технічних досягнень, відмови від облицювання каркасу масивом стін, широкого використання скла і мінімум декору наочно показала могутність нової будівельної науки (Гуляницький, 1984, с. 223).

Адольф Лоос у 1908 році випускає агресивну за своїм духовним змістом книгу «Орнамент і злочин», яка стала теоретичним продовження боротьби із старими естетичними нормами в архітектурі. Він закликає архітекторів повністю відкинути декор і зосередитись на пластичних можливостях нових матеріалів з метою виявлення їх естетичних якостей. Людська природа не може змиритися з бездуховністю нової архітектури і реакцією на раціоналізм початку двадцятого століття стає створення штучного стилю модерн, головною задачею якого стало одухотворення архітектури, і надання їй живої і динамічної пластики.

Англійські художники й теоретики мистецтва Рьоскін і Моррісон бачили одну з причин занепаду мистецтва архітектури в машинній безликісті продукції, що привело до невідоротної втрати гарного смаку і високої майстерності. А тому методи модерну швидко знайшли своє застосування в будівництві. Підкреслено нетрадиційні форми й декоративні мотиви, живописна пластика композицій із вільним трактуванням внутрішнього простору, яка доповнювалась формами, але нагадували лінії стилізованих рослин надавали, архітектурі більше теплоти та людяності, ніж голі одноманітні площини, що вимагали збільшення матеріальних затрат і високої професійності, що суперечило природі приватного капіталу: швидкості, зручності та економії будівництва, а тому досить швидко цей стиль відійшов у минуле. Категорія прекрасного зазнала фіаско.

Щоб відновити втрачену духовну рівновагу архітекторів, прихильник промислового будівництва, німецький архітектор Петер Беренс у 1907 році в Кьольні організовує «Веркбунд» (спілка виробників), яка ставить перед

собою ціль – ліквідувати різницю між кустарними і промисловими виробами і надати останнім художні якості, тобто, робить спробу об'єднати ірраціональне з раціональним, свободу творчості з доцільністю, мистецтво з наукою. «Веркбунд» ніби звільняє архітектора від тиску машинерії і відкриває нові горизонти для його творчості, а насправді, відводить йому вторинну роль і ставить у безпосередню залежність від виробництва.

Продовженням процесу підміни творчості інтелектом під знаком втілення в життя нових естетичних смаків у промисловості й будівництві, пов'язане із заснуванням Вальтером Гропіусом у 1919 році «Баухаузу». Не обмежуючись лише архітектурою, діяльність Баухаузу охоплювала, перш за все, сучасне житло і предмети домашнього вжитку, розглядаючи будинок як єдине ціле. Вивчення функцій предметів, обладнання і приміщень було поставлене на матеріалістичну наукову основу й пов'язувалося з психофізіологічними особливостями людини, закономірностями її поведінки і сприйняття предметів та простору. Вишукувались нові матеріали й конструкції, вводилися стандарти та індустриальні методи виробництва. Але якщо в 1923 році девізом виставки Баухаузу був заклик «Мистецтво і техніка – нова єдність», тобто, мистецтво ще мало якесь право на життя в архітектурі і предметному середовищі людини, то згодом прагматична науковість його витіснила і новий девіз виставки 1928 року – «Всі речі цього світу є продуктом формули: функція помножена на економію» поставив остаточну крапку на високому мистецтві архітектури (Бердяєв, 2011, с. 47). Найбільш послідовно проблемами нової архітектури на початку ХХ сторіччя займався Ле Корбюзьє (1870-1965), використавши теоретичні здобутки ергономіки. Переконавання: техніка – носій нової лірики лягло в основу його творчості. Принцип максимального здешевлення будівництва, правило «прямого кута», швидкість, раціоналізм, геометризація, стандартизація й улітаризм у Корбюзьє виступають у якості естетики нового мистецтва, яка повністю задовольняє потреби капіталістів і розповсюджується по всій планеті. Художня складова будівель зводиться до організації композицій із простих геометричних форм доповнених лініями, фактурою і членуваннями площин. (Гуляницький, 1984, с. 231).

Яскравим прикладом бездуховності нової архітектури стала творчість молодого американського архітектора японського походження Мінору Ямасакі.

Використовуючи принципи Ле Корбюзьє (сучасність, функціональність, комфорт) він у 1954 році, перемігши на архітектурному конкурсі запропонував адміністрації міста Сент – Луїс проект соціального житлового комплексу «Прюїт – Айгоу» для бідних верств населення, який повинен був стати символом єдиної Америки і який був успішно реалізований. Тридцять три одинадцятиповерхових будинки з усіма зручностями зависочили в передмісті Сент-Луїсаю Перші поверхи – підвали, сховища для велосипедів,

пральні та інші служби призначались для спільного користування. На кожному поверсі знаходилася велика скляна галерея для сумісного спілкування мешканців, або прогулянок дівчорі в погану погоду. Навколо комплексу були побудовані дороги, школи, лікарня, магазини. Здавалось, є все для нормального життя, але через кілька років цей комплекс перетворився у класичне гетто з усіма його ознаками (бійки, грабежі, зґвалтування в ліфтах, торгівля наркотиками тощо). Можна звинувачувати міську владу, яка дала згоду на створення місця сумісного проживання нижчих верств населення, акумулювавши в одному місці всі соціальні негативи, але американські архітектори відмітили, у першу чергу, негативну духовну сторону подібної архітектури, яка виконувала роль каталізатора людських негативів. Неможливість унормувати людські відносини між мешканцями «Прюїт – Айгоу», змусило владу через двадцять років знищити весь житловий комплекс, що було визнане найкращим, а бідняків розселити по благополучним районам. Але проблема дітей «Прюїт – Айгоу», які поповнили кримінальний світ Америки продовжує існувати й сьогодні.

Раціоналістична безлика архітектура постійно породжує супротив духу, який яскраво проявився в діяльності німецьких експресіоністів (арх. Мендельсон) і голандському русі «Де стиль» (арх. Якоб Ауд). Архітектори цих спрямувань прагнули до втілення в архітектуру незвичного, емоційного яскравого художнього образу, який би відповідав новій епосі, її індустриальному духу (динамічна пластика, незвичні поєднання форм і розмежувань, відмова від жорстких прямокутних абрисів, застосування природних матеріалів, асиметрія, розробка фактури і кольору), але економічні вигоди капіталістів, з вимогами естетичного мінімалізму і максимальної економії, руйнують їх мрії. Художній смак, як природня особливість художньо обдарованих особистостей входить у протиріччя з прагматичністю замовників масового житлового будівництва, стає предметом різноманітних спекуляцій і залишається лише в приватному будівництві.

У другій половині ХХ сторіччя раціональний конструктивізм архітектури доповнюється техніцизмом, який, з одного боку, робить житло зручнішим, а з іншого, ще більше віддаляє мистецтво від людини. Наука своїми досягненнями значно полегшує наше буття, привносячи в життя людини багато благ, але вилучаючи з людської природи духовність, примітивізує її і робить однобокою. На арену історії виходить «середня людина», для якої найважливішими стають зовнішні успіхи. Не випадково новим символом бездуховності стає незвична будівля під спекулятивною назвою «Центр мистецтв у Парижі» (арх. Піано і Роджерс) як символ остаточного падіння мистецтва архітектури.

Типізація, стандартизація, функціоналізм і уніфікація отримують тотальну перемогу над мистецтвом («Міжнародний стиль» Міс ван дер Роє) і ще більше звужують свідомість архітекторів, перетворюючи їх у

придає до стандартів. Професія архітектора втратила свій престиж, а творчість – свободу.

Бажання архітекторів хоч частково розширити поле своєї творчості виражається в застосуванні в будівництві різних імітацій під природні форми або в застосуванні природних необроблених матеріалів. Гармонія, пластика, пропорції, естетика прекрасного відходять у минуле. Створення емоційної виразної архітектури як прояву нових форм гуманізму реалізується у працях окремих архітекторів і лише у приватних будівлях («Органічна архітектура» Франка Ллойда Райта)

Науково-технічний прогрес відкриває широкі горизонти для мистецтва архітектури. Нові матеріали (сталь, залізобетон і різні штучні матеріали) дають великі можливості. Але основним засобом виявлення естетичного звучання будівель залишається лише синтез голої форми і конструкції (різновеликі об'єми, гіпери, (Кандела) стержнево - вантові і пневматичні конструкції (Фрей Отто), геодезичні бані, похилі призми, перевернуті піраміди і напівкулі (Оскар Німейєр) вкупі з дикою еkleктикою стилів і спрямувань усіх часів і народів (Хундєрвасєр), які захоплюють людину своєю незвичністю і ще більше дегуманізують її.

Нові духовні ідеї стають нездатними пробитися крізь шори інтелекту і спотвореного смаку, а тому продовжують експлуатуватись старі або оновлені старі стилі – постмодернізм та історизм. Відчуття новизни створюється лише за рахунок високих технологій і нових штучних матеріалів.

Економія, як принцип, що суперечить духовності, конструкція, практицизм і доцільність надійно утвердились у якості нової естетики. Краса поступилася зручності. Людина віддаляється від природи і перестає відчувати прекрасне. Мистецтво втрачає своє головне призначення: «творити з небуття буття» (Платон) і перетворюється у творчість з необхідності. Надзвичайно швидкий розвиток науково-технічного прогресу тримає людину в постійній напрузі, породжуючи незчисленні неврози й робить нездатною до творчого сприйняття світу, перетворюючи її на придає до машин. Інтелектуал, прагматик і цинік капіталіст спочатку купив науку, як ефективний засіб свого збагачення, а через неї спрямував розвиток людини в напрямі матеріалізму, по краплі забираючи в неї її духовну сутність і перетворюючи в слухняного «одновимірного» члена суспільства загального достатку (Г. Маркузе) (Маркузе, 2003, с. 56).

Занежаяна нерозумним людським господарюванням природа втратила духовну привабливість і перетворилась на об'єкт якнайбільшого вилучення з неї матеріальних благ. Моральні основи людини виявилися безсилим протистояти тиску часу і втратили свою дієву силу. Забезпечити ефективне функціонування соціуму стало можливим тільки насильницькими засобами (законність, чітка регламентація співіснування, доцільність, практицизм і контроль).

**Висновки.** Наш час – «час середньої односпрямованої людини». Принцип «мати» бере гору над принципом «бути» в усіх сферах людської діяльності. Категорія прекрасного поступилась місцем доцільності. «Нові стилі» і архітектурні форми, у яких частина виробництва неухильно поглинає частку мистецтва, відвертають людину від духовного сприйняття світу, породжуючи стихійний супротив (Житловий хмарочос у Понферраді (Іспанія, 2015 р.), у який не бажають заселятися люди). Теоретичні знання історичних стилів, напрямів і концепцій перестали бути відправною точкою для творчих пошуків, а залишилися лише для цитат (Еклектичний готель у Ясній Полянї в Сочі). Перетворення мистецтва архітектури в науку витіснило творця-архітектора і його місце зайняв інженер-дизайнер із науковими знаннями з формоутворення. Емоційність сучасної архітектури зводиться до створення виразної форми. Звідси прагнення створити такі архітектурні форми, які би щось нагадували (Торгівельний центр із хоботом у Бірмінгемі, галерея Тейт Модерн (Лондон) – зіккурат, королівський музей Онтаріо (Торонто) – кристал, Музей Амстердама – ванну тощо). Більшість таких «оригінальних» будівель спотворюють смак людини і, як правило, призначаються для музеїв мистецтв. Пошуки дизайнерів від архітектури спрямовані на нижнє вітальне і не вимагають ані вишуканої краси, створеної за законами прекрасного, ані гарного естетичного смаку, ані високої професійності. Спотворена філософія раціоналізму настирно відкидає духовність на задвірки буття, даючи людині примарну свободу бути рабом матеріальних благ. Високе мистецтво катастрофічно втрачає своє місце в науково-технічному поступі людства. Народжується нове розуміння «іншої краси». Бездуховність стає нормою нашого життя, настирно вимиваючи з людини людяне.

#### ЛІТЕРАТУРА

- Гуляницький, Н. Ф. (1984). *Історія архітектури*. Том I. Москва: «Будвидав» (Hulianytskyi, N. F. (1984). *History of architecture*. Volume I. Moscow: Budvydav).
- Фромм, Е. (2010). *Мати і бути*. Київ: «Фенікс» (Fromm, E. (2010). *To have and to be*. Kyiv: Phoenix).
- Бердяєв, М. (2011). *Зміст творчості* (Berdiaiev, M. (2011). *Creativity Content*).
- Ортега (1991). *Естетика. Філософія культури*. Москва: Мистецтво (Ortega (1991). *Aesthetics. Philosophy of Culture*. Moscow: Art).
- Маркузе (2003). *Одновимірна людина* (Marcuse (2003). *One-dimensional person*).

#### РЕЗЮМЕ

**Жулинский Николай, Садовский Александр.** Дизайн архитектуры как показатель непрерывного процесса дегуманизации человека.

*В статье делается попытка кратко охарактеризовать эволюционный процесс развития архитектуры второй половины XIX-XX веков. Этот период в истории мировой цивилизации характеризуется бурным развитием капиталистического способа хозяйствования, с одной стороны, и общим падением*

*духовности общества – с другой. Однообразные архитектурные сооружения, в которых недостаточно интересных визуальных элементов, приводят к потере заинтересованности человека к своей среде обитания, а большое количество повторяющихся элементов негативно влияет на психику, порождая скуку, недовольство и раздражение, которые легко переходят в агрессивность. Создавая низкохудожественную искусственную архитектурную среду, человек стал заложником психического дискомфорта, который проявляется в виде различных неврозов и заболеваний. Дизайн, который пришел на смену высокому искусству, конечно, поражает своей привлекательностью, но вопрос «Выполняет ли он свое предназначение в полной мере и способен восстановить душевное равновесие человека?» остается открытым.*

**Ключевые слова:** архитектура, стиль, творчество, дизайн, духовность.

## SUMMARY

Zhulinskyi Mnkola, Sadovskyi Alexandr. Architecture Design as an Expression of the Continuous Process of Human Dehumanization.

*The article attempts to briefly characterize the evolution of architecture's development in the second half of the XIX - XX centuries. This period in the history of world civilization is characterized by the rapid development of the capitalist mode of business, on the one hand, and general decline of the spirituality of society, on the other. Monotonous architectural structures with minimum interesting visual elements lead to the loss of human interest to their own environment, and a large number of recurring elements negatively affect mental state, causing boredom, frustration and irritation, which easily turn into aggression. Creating a low-level artificial architectural environment, the person became a hostage of the mental discomfort, which reflects in the form of various neuroses and diseases. Design, which has replaced the high art, of course, is striking in its attraction, but the question "Does it fulfill its purpose to the full and is it capable of restoring a person's spiritual equilibrium?" remains open.*

*It is emphasized that our time is "the time of the average unidirectional person". The principle "to have" takes precedence over the principle "to be" in all spheres of human activity. The category of the beautiful gave way to expediency. "New styles" and architectural forms, in which part of the production steadily absorbs the share of art, divert man from the spiritual perception of the world, generating spontaneous resistance. The theoretical knowledge of historical styles, directions and concepts ceased to be a starting point for creative pursuits and remained only for quotations. Transformation of art of architecture into a science displaced the creator-architect, and his place was taken by a designer-engineer with scientific knowledge of shaping. The emotionality of modern architecture is reduced to the creation of an expressive form. The search for architectural designers is directed to the lower vital and does not require any exquisite beauty created by the laws of fine, good aesthetic taste, or high professionalism. The distorted philosophy of rationalism angrily rejects spirituality into the courtyards of being, giving a person the illusory freedom to be a slave to material goods. High art catastrophically loses its place in the scientific and technological progress of mankind. A new understanding of "other beauty" is born. Spirituality becomes the norm of our lives, vigorously washing away human beings.*

**Key words:** architecture, style, creativity, design, spirituality.